

SAMSON

JE TAKÉ

BAROKO

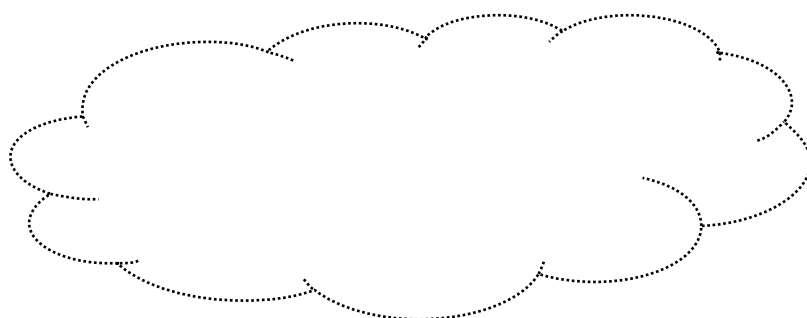
BAROKO, BAROKO, BAROKO...

Slyšíte, jak se to slovo vlní a vzdouvá?

Pochází z portugalského a původně označovalo vzácnou neobvykle tvarovanou perlu.

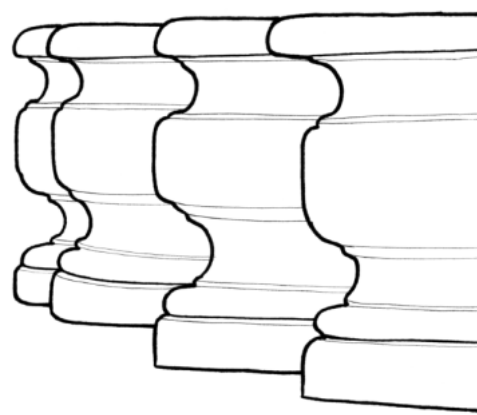
Zamyslete se, co si pod slovem **BAROKO** představíte vy. Napište své představy do rámečku.

Během sedmnáctého století, po strastiplném období třicetileté války se po Evropě začíná šířit nový stavební a umělecký styl nazývaný **BAROKO**. Vznikají nové honosné paláce, k oslavě Boha se budují skvostné chrámy. Bohatství a velkolepost se odráží v mohutných rozměrech staveb s nápadnou výzdobou. Tvary jsou plné křivek a prohlubní ve kterých hrají světla a stíny. Zobrazené postavy jsou zachyceny v pohybu s rozmáchnutými gesty, obličeje vyjadřují hluboké city.

Nový barokní sloh se šířil po celé Evropě a do své plné krásy se rozvinul také v Českém království. Výjimkou nebyly ani České Budějovice, kde se barokní sloh uplatnil při nutných přestavbách po velkém požáru v roce 1641. Tehdy bylo postaveno množství nových budov včetně katedrál.

Pojďme dnes společně hledat stopy po velkolepém barokním období, které se nám dochovaly na českobudějovickém náměstí a v jeho okolí.

Rozhlédněte se pozorně kolem sebe a hledejte detail, který vidíte na obrázku. Vidíte ty barokní křivky a mohutnost?

Budějce, Budějce jsou překrásné město
v Budějcích, v Budějcích mají tam rynek.
Hojdydla, hojdydla německý povidla,
hojdydla, hojdydla, české koláč.

Uprostřed náměstí kašna je veliká,
uprostřed náměstí stojí Samson.
Kdo tomu nevěří, ať tam taky běží,
v Budějcích, v Budějcích tam je dobře.

Tu pěknou lidovou písničku si v Českých Budějovicích mohli zpívat až od první třetiny osmnáctého století. Předtím stával uprostřed náměstí místo kašny městský pranýř. Měl podobu kamenného sloupu na vyvýšeném podstavci a byli k němu za trest přivazováni provinilci, aby byli pro hanbu všem kolemjdoucím.

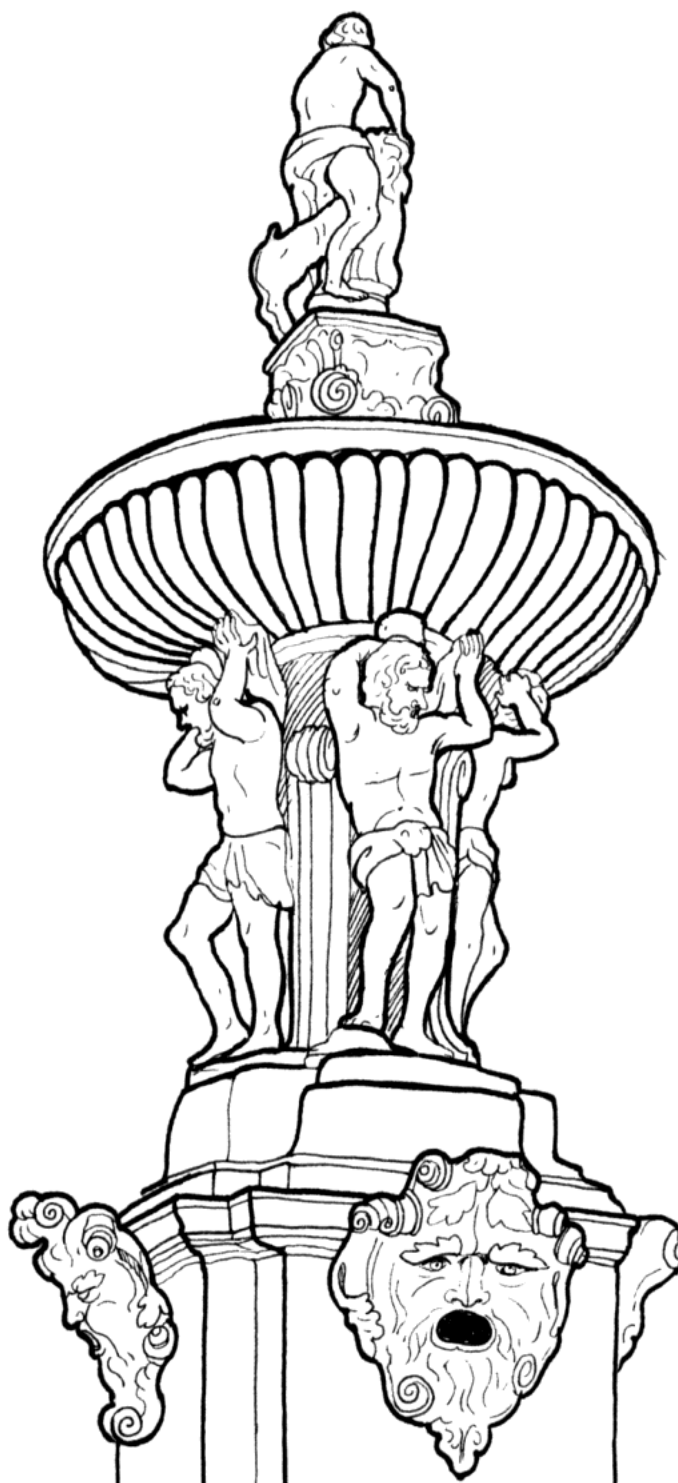
V roce 1720 se budějovičtí radní rozhodli přestěhovat pranýř před radnici a místo něj vybudovat ve středu náměstí zařízení pro širokou veřejnost jistě příjemnější a užitečnější – totiž veřejnou městskou kašnu. Kašna byla zřízena jako zdroj vody pro obyvatele středu města.

Samsonova kašna byla budována v letech 1720 - 1727. Návrh technického řešení vypracoval schwarzenberský stavitel Pavel Kolečný z Třeboně.

Kašna je opravdu veliká, jak se zpívá v písničce, dokonce největší v Čechách.

Vzpomenete si na kašny v jiných městech?

Pokuste se odhadnout, jaký má kašna průměr vodní nádrže.

Autorem sochařské výzdoby kašny je jihočeský rodák Josef Dietrich. Silák SAMSON vévodí vrcholu kašny. Mezi koleny svírá divokého lva a holýma rukama rozevívá jeho čelisti. Nadlidská síla biblického hrdiny byla skryta v jeho vlasech. Odedávna byl ztělesněním statečnosti a byl srovnáván s jiným hrdinou – bájným Herkulem.

Ze lví hlavy vychází první tryska kašny.

Odtud voda přetéká do kruhové mušle, po vnější straně zdobené svislým žlábkováním. To nazýváme KANELOVÁNÍ. Mušli vytesal kamenický mistr Zachariáš Horn přímo v lomu poblíž Besednice u Trhových Svinů. Transport byl tak složitý, že kvůli němu musela být částečně pobořena jedna

z městských bran. Mušli nesou figury siláků, zvaných ATLANTI. Podle antické báje podepírá totiž zkamenělý obr Atlas na severu Afriky nebeskou sféru. Dnes jeho jméno nese severoafrické pohoří.

Z mušle vychází druhá řada trysek kašny.

Podstavec kašny zdobí fantastické obličejové tváře vousatých starců nazývané MASKARONY.

Z jejich pootevřených úst vychází třetí řada trysek.

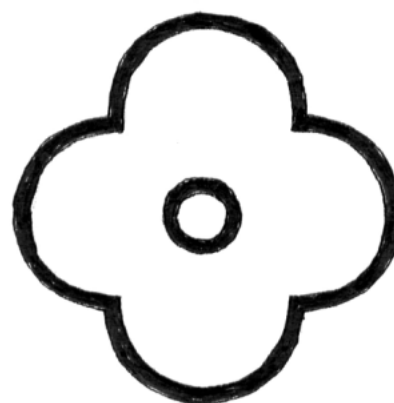
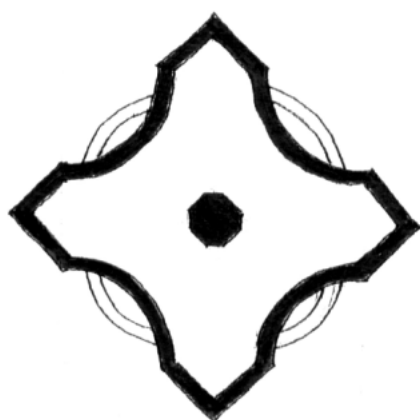
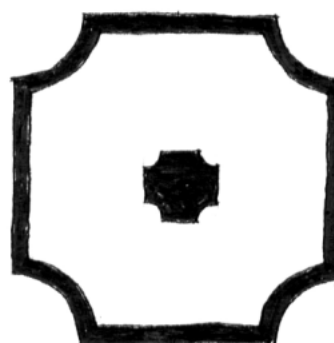
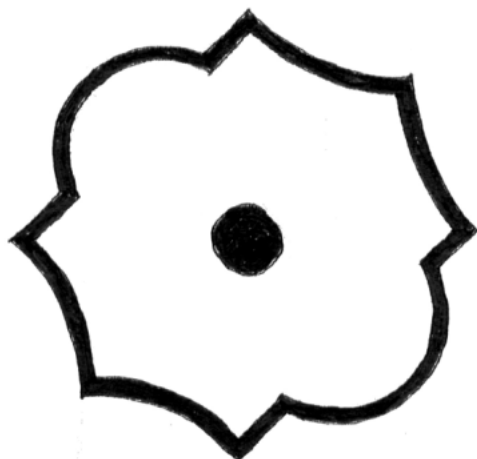
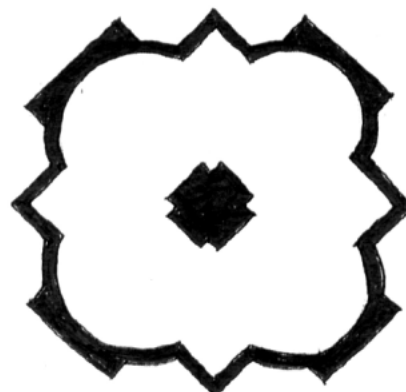
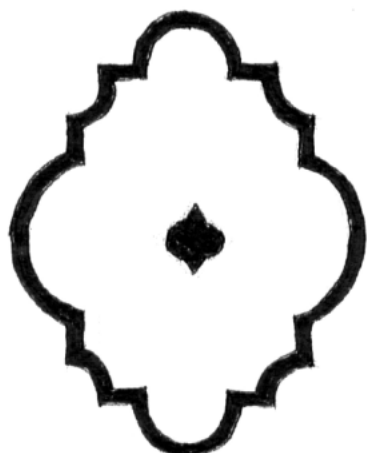
Pozorně si kašnu prohlédněte.

Kolik je Atlantů a kolik je Maskaronů?

Najdete ještě někde jinde na náměstí hlavy s tryskami?

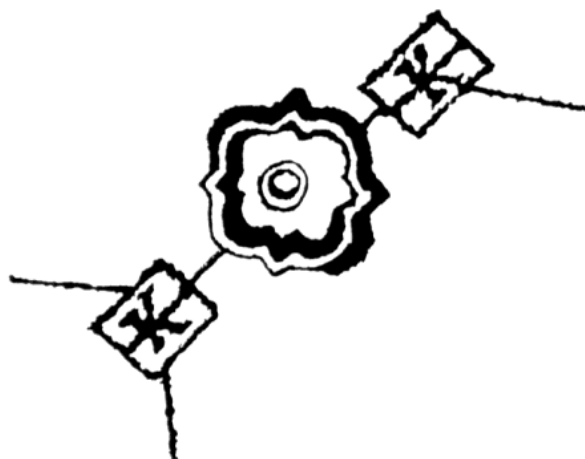
Původní návrh půdorysu kašny vytvořil státní geometr Jan Rappa.
Teď budete vy v roli geometrů hledat správný půdorys českobudějovické kašny.

Který z plánek odpovídá skutečnosti?
Který se vám nejvíc líbí a proč?
Jsou si návrhy něčím podobné?

Do hlavní nádrže kašny se vejde 237 krychlových metrů vody a její průměr je 15 metrů. Však byla také tato kašna po dlouhá léta hlavní zásobárnou vody pro střed města. Byla vybudována současně se zřízením městského vodovodu, který přiváděl na náměstí v dřevěném potrubí vodu z Vltavy. Rozvod vody do přilehlých ulic byl ovládán dvěma uzavíracími ventily, osazenými v šachtách pod dlažbou náměstí.

Na obrázku vidíte původní plán rozmístění šachet (označené písmeny K).

Pokusíte se najít přibližné umístění šachet?

Kašna byla zásobárnou vody pro mnohé domácnosti v okolí náměstí. Voda pro mytí a praní se odnášela ve vědrech. Tuto práci vykonávaly většinou ženy, pro které byla cesta ke kašně také důvodem k setkávání a výměně nejnovějších zpráv. Příjemné prostředí v okolí kašny oživovaly ještě před 100 lety stromy.

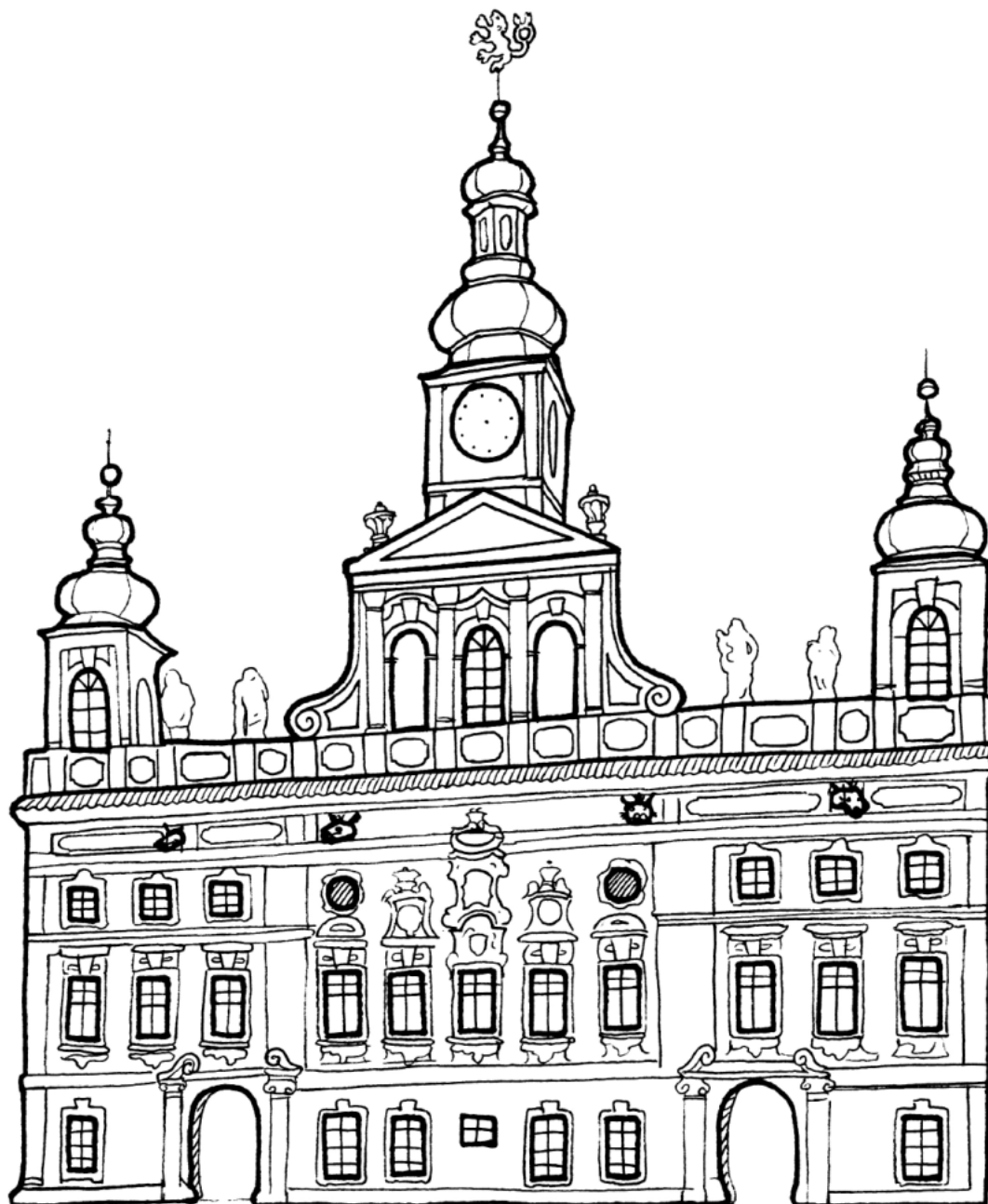

Uvítali byste stromy na náměstí i dnes?

Na náměstí byla **RADNICE** nejdůležitější budovou.
Již na první pohled vás upoutá svou výraznou rozložitou fasádou.
Podle jednoho z hlavních pravidel barokní architektury
je souměrná na středovou osu.

Dokážete najít, čím se radnice odlišuje od ostatních domů na náměstí?

Současná podoba radnice vznikala počátkem 18. století. Když se roku 1720 uvažovalo o její přestavbě, odevzdal na podnět radních první návrh schwarzenberský stavební mistr Pavel Kolečný z Třeboně. Ten si na tak závažnou práci troufal po vydařené stavbě Samsonovy kašny. V případě přestavby radnice však úspěšný nebyl. Radní jeho návrh zamítli a obrátili se na jiného schwarzenberského stavitele, Itala Antona Erharda Martinelliho. Stavba barokní radnice trvala tři roky mezi léty 1727-1730.

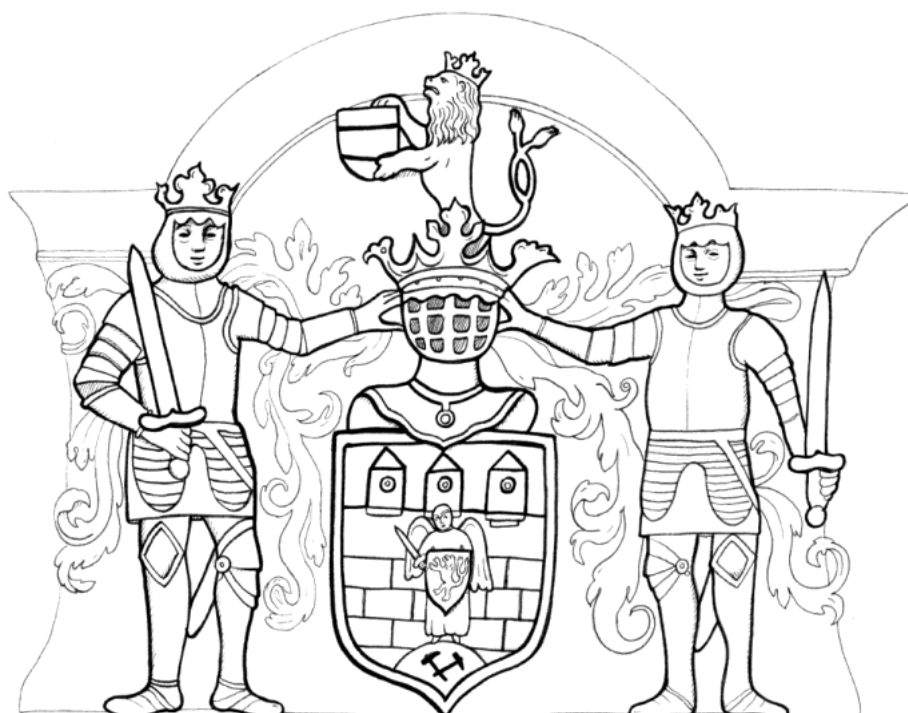
Uprostřed průčelí radnice upoutají zemské znaky v ozdobných rámech. Jejich prohnuté, zvlněné a zakroucené okraje prozrazují baroko. Takto zdobeným rámům se říká KARTUŠ.

Nahoře vévodí český dvouocasý lev,
napravo od něj červenobílá moravská orlice,   nalevo černá orlice slezská.

Pod českým zemským znakem je umístěn znak města České Budějovice.

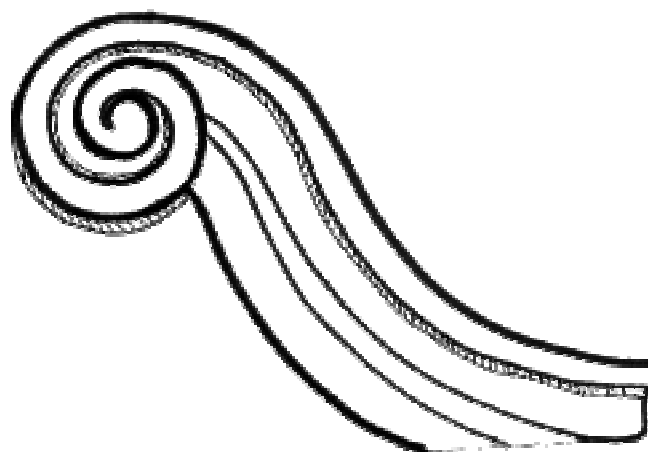
Dokážete popsat co jej tvoří?

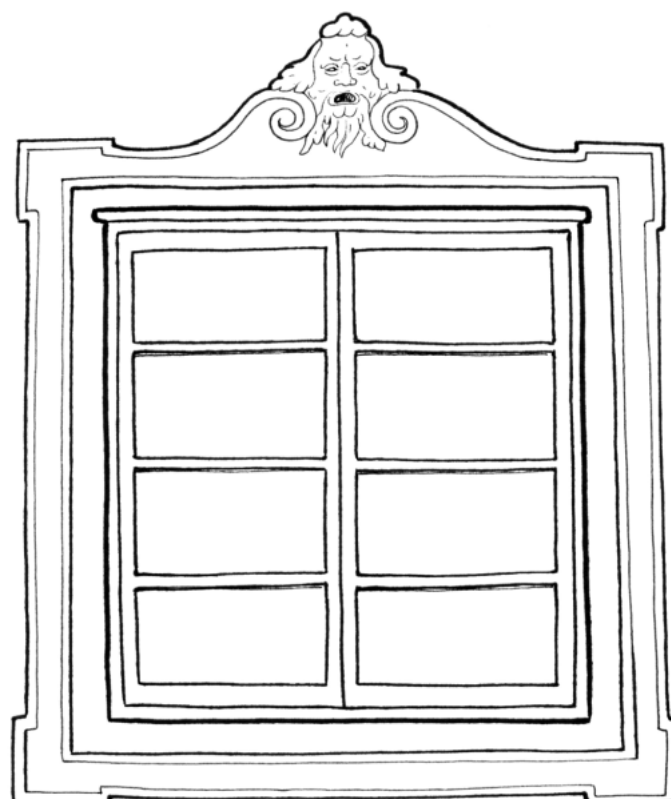

Na průčelí radnice rámuje okna i vchody množství zdobných prvků. Jeden z motivů ve tvaru šnečí ulity byl v baroku zvláště oblíbený. Je to VOLUTA.

Podívejte se na obrázky a pokuste se najít jednotlivé motivy na radnici. Můžete si dělat poznámky do obrázku průčelí. Jeden z motivů však na radnici nenajdete. Který to je?

Dalším úkolem bude nalézt na průčelí vyobrazené okno. Zdobí jej motiv, který už znáte. Kde jste ho už viděli a jak se jmenuje?

Horní okraj průčelí budovy radnice, nazývaný ATIKA zdobí tři věže a čtveřice postav.

TŘI VĚŽE připomínají stejný motiv v českobudějovickém městském znaku. Jejich zaoblené bání zvané MAKOVICE jsou pro barokní stavby charakteristické. Pozorně si věže prohlédněte a zapamatujte si jejich tvar, protože o nich ještě bude řeč.

Barokní rozevlátostí a objemem nás zaujmou **čtyři figury**. Jak už jste slyšeli, barokní doba si velmi líbovala v množství podobenství a symbolů.

Pokuste se uhádnout, co jednotlivé figury znázorňují. Poradte se mezi sebou a napište své nápady k obrázkům.

.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....

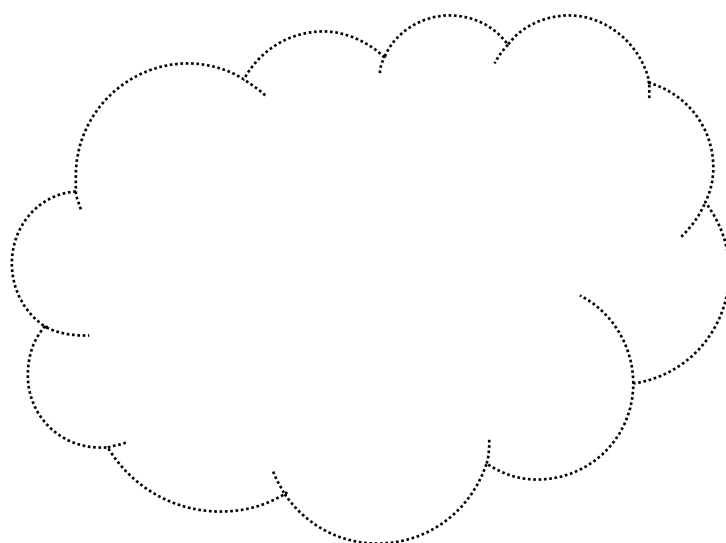
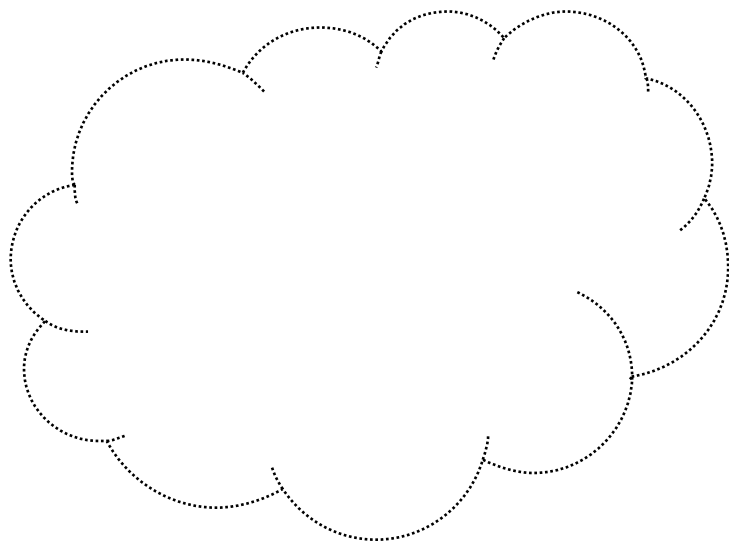
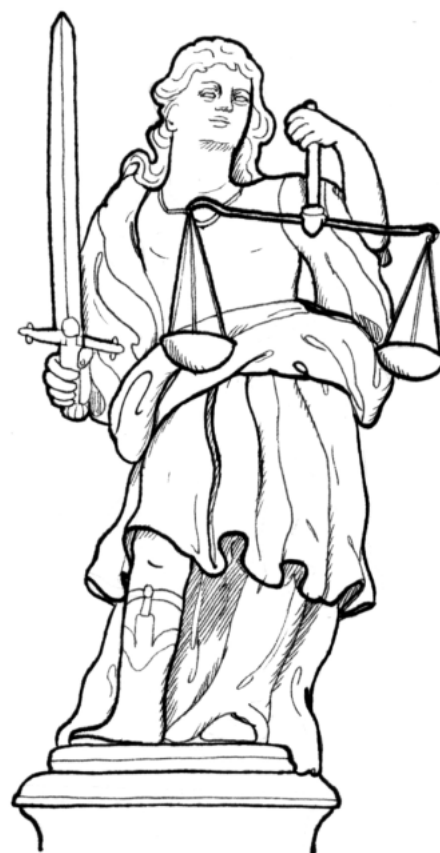
Zda jste poselství barokních soch správně porozuměli vám prozradí další stránka.

Alegorické **sochy čtyř ctností** zhotovil z vápence budějovický sochař J. Dietrich.

ALEGORIE znamená zpodobení nějaké vlastnosti nebo jevu prostřednictvím postavy s různými symbolickými předměty, kterým říkáme **ATRIBUTY**.

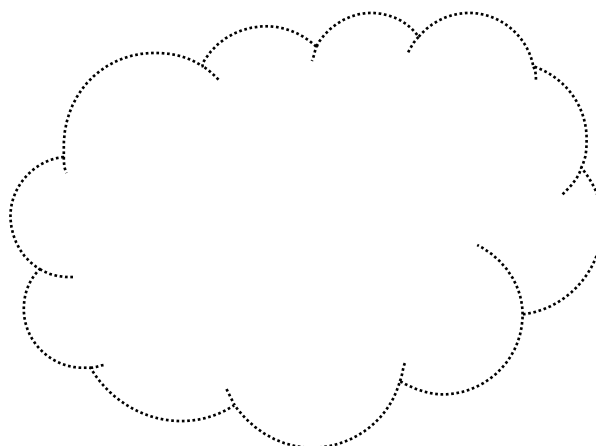
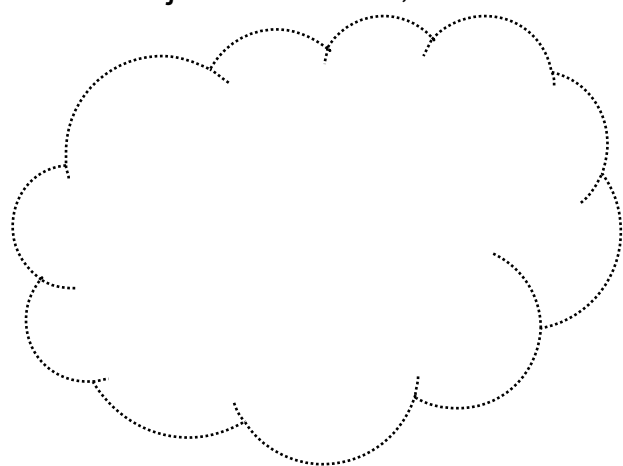
SPRAVEDLNOST drží v ruce meč a váhy.
Váhy s vyrovnanými miskami vyjadřují nestrannost při posuzování a rozhodování.
Meč znamená sílu, kterou nám spravedlivé rozhodování dává.

STATEČNOST (nebo také Odvaha či Síla) je **oděná ve zbroji s přilbou** na hlavě a opírá se o silný **sloup**. Postava statečnosti se často spojuje s osobou Samsona.

OPATRNOST (nebo také Obezřetnost)
znázorňuje **had** v ruce, odtažené od těla.

MÍRNOST (nebo také Střídmost) poznáme podle
dvou nádob. **Voda ze džbánu se přelévá
do vína v poháru**, aby zmírnila jeho účinek.

Najděte všechny figury na atice.

Do rámečků vedle postav teď napište vy, jakými předměty byste jednotlivé ctnosti vyjádřili.

Barokní sochy nás zaujmou svými dramatickými pózami. Rozdělte si role jednotlivých ctností a pokuste se vyjádřit pohybem jejich vlastnosti.

Originální sochy byly po restaurování přesunuty do vstupních prostor radnice, aby je dále nepoškozovala nepřízeň počasí. Jděte se zblízka podívat na jejich působivou mohutnost. Na atice radnice jsou od roku 1989 kopie.

Jak je socha asi vysoká? Nejprve výšku odhadněte, potom ji uvnitř radnice změřte.

Na vrcholovém štítu radniční fasády nás zaujmou další dvě figury, tentokrát malované do omítky. Nástěnné malby od malíře Karla Bonanella nám představují dva světce – ochránce.

Napravo je vyobrazen **SVATÝ ROCH**, který byl uctíván jako **ochranitel před morem**. Sv. Roch žil ve 13. století. Narodil se v jižní Francii, ale během svého života putoval po celé Evropě, aby pečoval o nemocné morem. Tato nebezpečná velmi nakažlivá choroba, většinou smrtelná, byla v minulých dobách velkou hrozbou. Mor se projevoval vysokými horečkami, bolestmi a vředy po celém těle. Jedinou ochranou pro zdravé proti nákaze při styku s nemocnými bylo zakrývání úst a nosu rouškou namočenou v octě, která alespoň trochu desinfikovala. Podle legendy se svatému Rochovi podařilo onemocnění

morem přežít, byl však nemocí natolik poznamenán, že jej v rodném městě nepoznali. Tento světec bývá vyobrazen v bílém rouchu, kterým zakrývá vředy, někdy je také částečně odhaluje. Na některých vyobrazeních jej také doprovází pes, který mu líže rány.

Nalevo je zpodoběn **SVATÝ FLORIÁN**. Tento světec byl římským vojákem na území dnešního Horního Rakouska, který však přijal křesťanství. Pro svou víru byl vhozen s mlýnským kamenem na krku do řeky Emže, kde zahynul. Podle legendy se mu podařilo zázračně uhasit celé hořící město jedním vědrem vody. Proto je vzýván jako **ochránce před požárem**. Je zobrazován ve zbroji římského vojáka, většinou drží v ruce nádobu, kterou hasí plameny u svých nohou.

Zamysli se, proč právě tyto dva svatí byli tak důležití pro ochranu města.

Velká morová epidemie zasáhla České Budějovice v roce 1680 a znovu v roce 1713. Po překonání nebezpečí postavili vděční měšťané na Mariánském náměstí „Morový sloup“, zhotovený sochařem Dietrichem. Dnes zde stojí pouze jeho část.

V roce 1641 propukl ve městě obrovský požár, který zničil téměř polovinu domů.

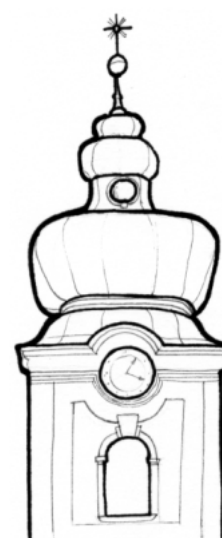
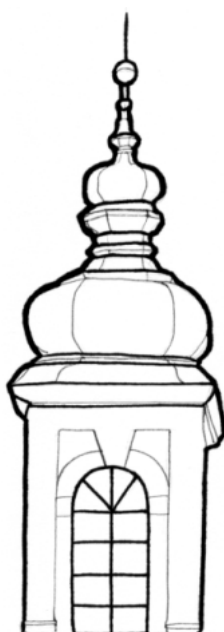
Proč se kdysi požáry tak rychle šířily? Co všechno bylo ve starých domech z hořlavých materiálů?

V českobudějovickém městském znaku jsou **tři věže**.

Tři věže na obrázku mají zaoblené **cibulovité bání**, typické pro období baroka. Střechy věží se pokrývaly měděnými pláty. Nová čistá měď má rezavočervenou barvu. Na vzduchu se působením nečistot vytváří na povrchu kysličník, který má nazelenalou barvu, velmi typickou pro barokní věžní bání.

Přestože jsou si tři vyobrazené věže podobné, mají řadu odlišností. Které jsou nejvýraznější?

Projděte se po náměstí a pokuste se všechny věže najít. Dvě z věží jsou hodinové, jedna má uvnitř zvonohru.

Zvonohry byly na barokních věžích oblíbené. Jednu z nejslavnějších najdeme v Čechách v proslulé **pražské Loreti**, která je významnou barokní památkou.

Poslední ze tří zobrazených věží nenajdete na náměstí, ale nedaleko od něj. Je to **Bílá věž**, která byla v areálu dominikánského kláštera z původního hranolovitého tvaru přestavěna do barokní podoby roku 1772.

Baroko je období silného náboženského cítění. Po mnoha katastrofách, které přineslo 17. století (ať to byly epidemie nebo válečné konflikty) se lidé ještě více upínali s prosbami a modlitbami k Bohu, Panně Marii i světcům. Jejich uctívání (kult) bylo také oficiálně podporováno katolickou církví, která se z rozhodnutí císaře Ferdinanda III. stala jediným povoleným náboženstvím v českých zemích. Na oslavu a připomínku se budují mnohá sousoší na veřejných prostranstvích.

Úzkou uličku, vedoucí na Piaristické náměstí vroubí dvě sousoší. Nalevo stojí sloup s **Nejsvětější Trojicí**. **Bůh Otec** drží ve své náruči **Boha Syna**, Ježíše Krista, dole před nimi se vznáší **Duch Svatý** v podobě holubice.

Sousoší po pravé straně představuje **Ukřižování Ježíše Krista**. Ježíš byl pro svou pevnou a klidnou obhajobu dobra, nesobectví a lidskosti pronásledován svými protivníky, kteří jej zajali a odsoudili k bolestné smrti ukřižováním. Tak se ve starověku popravovali nejtěžší zločinci. Nevinný Ježíš přijal pokorně své odsouzení, aby vykoupil hříchy lidí. V posledních chvílích jej pod křížem doprovázela jeho matka **Panna Maria** (napravo), jeho nejmilejší učedník apoštol **Jan Evangelista** (vlevo) a **Marie Magdalena** (uprostřed).

U nohou Marie Magdaleny je položena **lebka**.

Zamyslete se, co nám napovídá.

Nalevo od paty kříže stojí malá nádobka. V ní byly uloženy vonné masti, kterými Marie Magdalena ošetřila Ježíšovi rány.

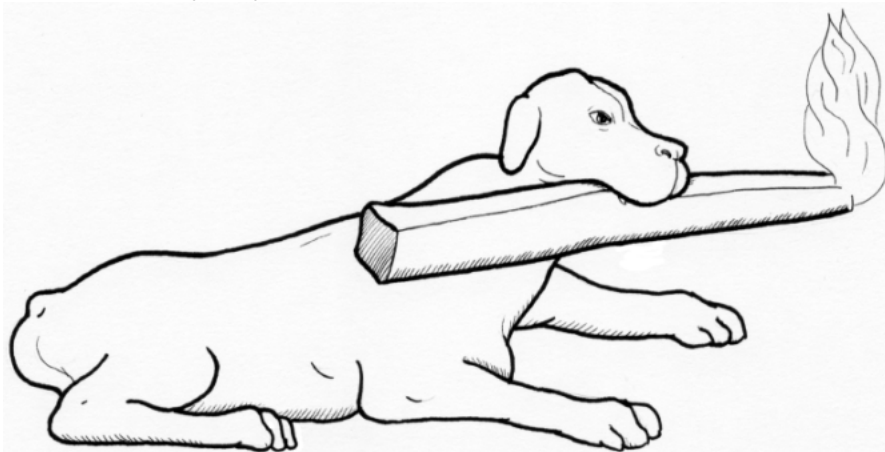
Co mohlo být obsahem mastí?

Podívej se pozorně na homí okraj podstavce sousoší. Je lemovaný římsou s převýšeným obloukem, která se nazývá **římsa lunetová**.

Jaký další barokní prvek na podstavci vidíte?

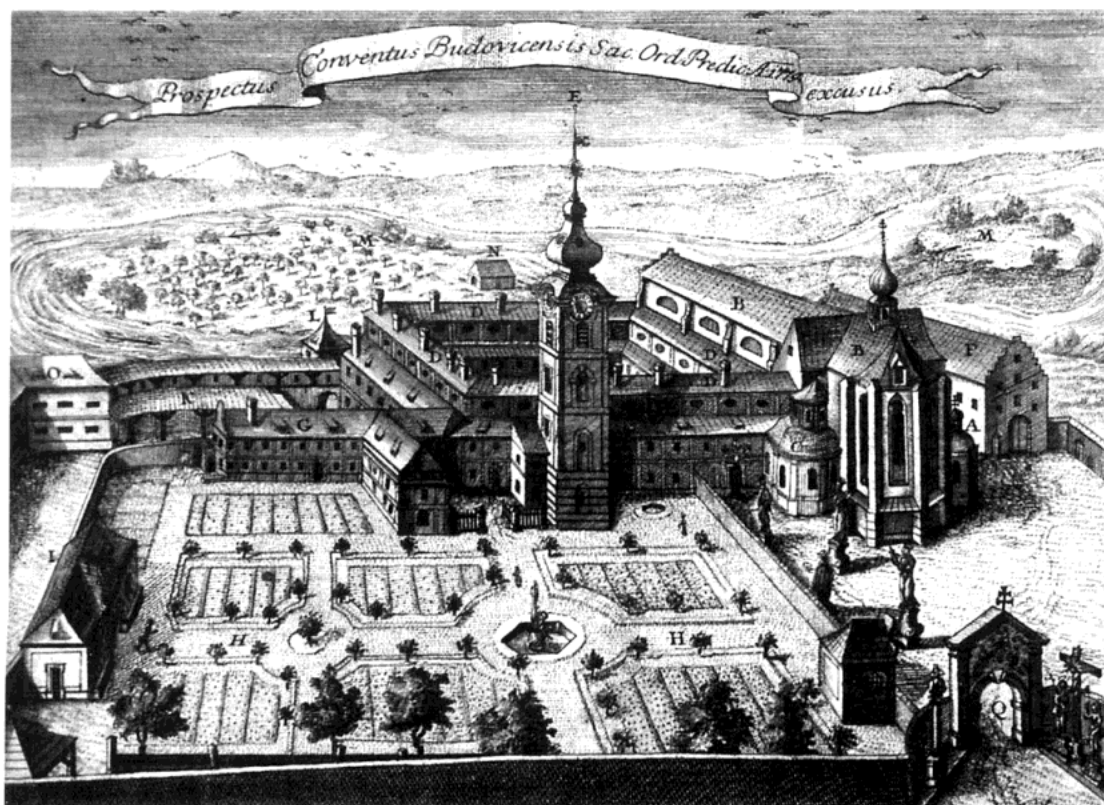
Řád dominikánů byl pozván do Českých Budějovic králem Přemyslem Otakarem II. ve 2. polovině 13. století. Král jim věnoval pozemek v západní části města při městských hradbách. Zde byl vystaven klášter s kostelem Obětování Panny Marie. Dominikáni byli žebravým řádem, který kladl důraz na chudobu a vzdělanost svých členů. Jejich název, latinsky **Domini canes = Psi páně**, vyjadřoval pevný postoj členů řádu ke křesťanské víře, kterou byli připraveni bránit jako smečka psů.

Dominikáni se oblékají do bílé tuniky a škapulíře pod černým pláštěm s kapucí. Symbolem řádu je **pes s hořící pochodní**.

Při dalších krocích pozorně sledujte, kde všude jej naleznete.

Při dominikánských klášterech působily prestižní školy, k jejichž učební náplni patřily kromě obvyklých předmětů také dovednosti fyzické jako šerm nebo střelba. Vzdělání u dominikánů se snažilo harmonicky propojit rozvoj těla i ducha.

V 18. století byl klášter stavebně upravován a z té doby také pochází toto vyobrazení. Poznáš, co se do dnešní doby změnilo?

Přestože dominikáni přišli do Českých Budějovic již ve středověku, nejviditelnější upomínky na jejich řád pochází z 18.století.

V přední klášterní zahradě najdete v galerii barokních soch také zakladatele řádu dominikánů **Svatého Dominika**. Tento světec pocházel ze Španělska, ale během svého života putoval po celé Evropě, aby šířil pravou křesťanskou víru. Pes u jeho nohou s planoucí pochodní připomíná legendu o Dominikově narození. Jeho matce se zdálo, že porodí malého černobílého psíka. Pes symbolizuje věrnost křesťanské víře, jeho barva černobílý řádový oděv dominikánů. Planoucí pochodeň představuje upřímnou „planoucí“ víru v Boha.

Poznáte podle atributů, kde Svatý Dominik stojí?

Další připomínku na dominikány nalezneme v klášterním kostele Obětování Panny Marie. Svatému Dominikovi je věnována celá **kazatelna**. Z tohoto místa kázal kněz evangelium. Tvar, konstrukce a umístění kazatelny bylo velmi moudře promyšlené, aby umocňovalo dobré šíření zvuku po celém kostele.

Výjev na baldachýnu kazatelny zachycuje klečícího svatého Dominika, kterému svěřují apoštolové sv. Petr a sv. Pavel úkol šířit křesťanství po celém světě. Svět čili zeměkouli představuje velká koule u Dominikových nohou.

Víte, kdy lidé objevili, že je Země kulatá?

Které národy nejdříve pronikaly mimo Evropu a kudy?

Kdy se Evropané dostali na druhou polokouli do Ameriky?

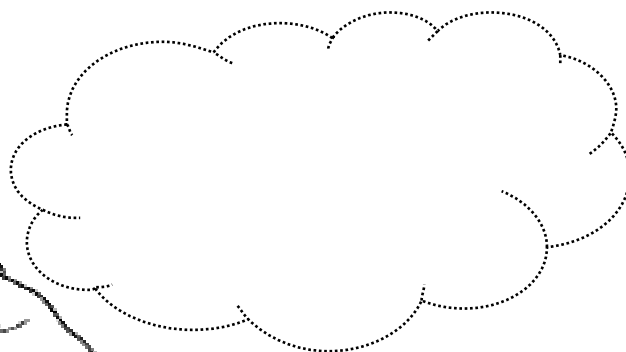
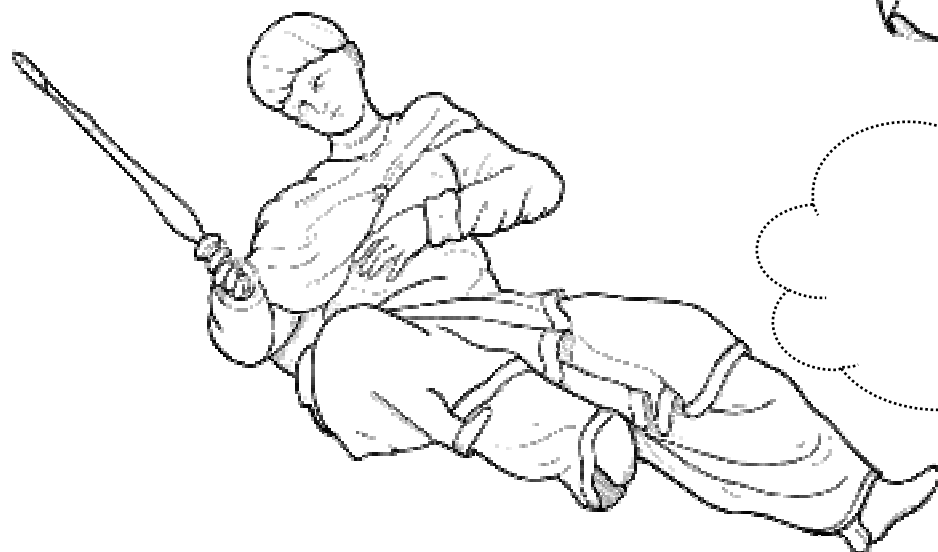
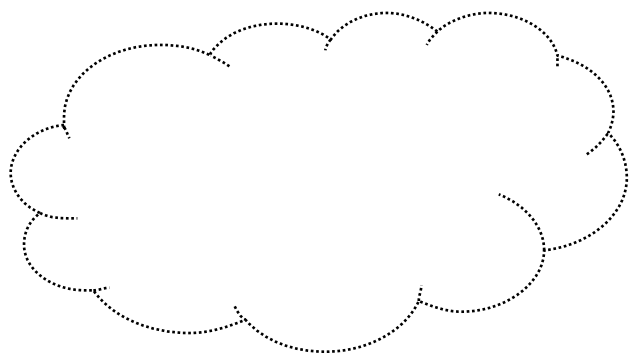

Dominikáni hlásali křesťanství nejen po celé Evropě, ale postupně začali pronikat i do dalších světadílů. **Ženské postavy na kazatelně jsou alegoriemi** neboli znázorněním jednotlivých **kontinentů**. Jejich podoba nám prozrazuje, že Středoevropané měli v 18. století dosti zkreslenou představu o podobách mimoevropských národů. Cestování bylo v té době velmi omezené a většina obyvatel střední Evropy se dozvídala o dalekých krajích pouze z vyprávění, písemných svědectví nebo kreseb, které však nebyly vždy přesné a věrohodné. *Někdy se světadíly zobrazovaly se zvířecími symboly, zde je však nenajdeme.*

Prohledněte si figury a pokuste se je rozeznat.

EVROPA má na hlavě královskou korunu a v ruce třímá žezlo. Vyjadřuje tak svou svrchovanou nadvládu nad ostatními světadíly. U nohou jí leží tiara (papežská koruna), která symbolizuje Evropu jako centrum křesťanství.

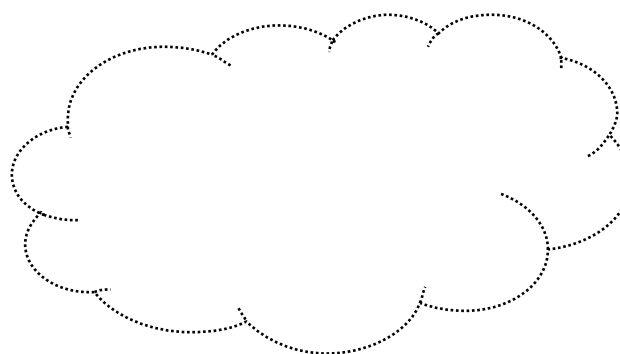
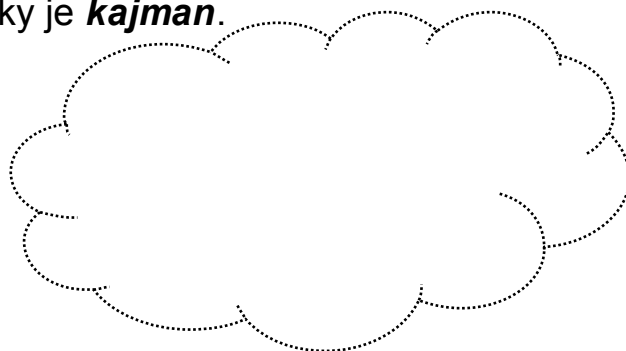
Symbolem Evropy je **kůň**.

ASIE má velmi jemné rysy, někdy mívá i mnoho šperků. Zvláštní pokrývka hlavy připomíná turecké turbany. Symbolem Asie je **velbloud**.

AMERIKA má čelenku z ptačích per. Naše vyobrazení nasvědčuje o tom, že autor měl jako většina Evropanů představy o exotických národech trochu popletené. Figura má spíše rysy černošské. A ještě celé 18. století se mimoevropské národy shodně nazývaly Indiány. Symbolem Ameriky je **kajman**.

AFRIKA je ozdobena náhrdelníky. Zvláštní přilba má tvar vycházející ze sloní hlavy. Jak vidíte, sochař černošské rysy obličeje opomenul. Symbolem Afriky je **štír**.

Napište do rámečků vaši představu o symbolu a symbolickém zvířeti ke všem světadílům.
Abychom nezapomněli – dva ze světadílů chybí. Víte proč?

Během celého putování vás na pracovních listech doprovází malá andělčí hlavička. Najdete ji v kostele Obětování Panny Marie? Hlavička je součástí ozdoby horního zakončení pilíře, částečně zapuštěného do zdi. Nazývá se PILASTR a jeho horní zakončení HLAVICE. Barokní hlavice bývají bohatě zdobené. Malým andílkům se říká PUTTI. Po obou stranách andělkovy hlavičky vidíme již známou ozdobu nazývanou

..... V dolní části hlavice jsou listy bodláku, zvaného AKANT.

Na rozloučenou se seznámíte se světcem, který byl v době baroka velmi uctíván. Je to **SVATÝ JAN NEPOMUCKÝ**.

Jako generální vikář (vysoký církevní hodnostář) se dostal do sporu s králem a protože odmítl odvolat některá svá pravdivá svědectví, byl svržen z Karlova mostu do Vltavy. Podle legendy se jeho tělo našlo podle pěti hvězd, zářících kolem jeho hlavy.

Poznáme jej podle kněžského oděvu se čtyřhranným biretem na hlavě. Okolo jeho hlavy září pět hvězd, v ruku drží obvykle kříž.

Jeho sochy najdeme často na mostech a u vody. Je patronem mlynářů, vorařů a lodníků. Chrání proti povodním. Patří mezi **české zemské patrony**.

Vaším budoucím úkolem je hledat různá vyobrazení sv. Jana Nepomuckého v Českých Budějovicích i celých jižních Čechách. Setkáte se s ním nejen po naší republice, ale také v Bavorsku a Rakousku. Hledejte poblíž vody!

Přejeme příjemné další putování ..... za památkami nejen barokními.

Na závěr připojujeme několik tipů na výpravy za barokními památkami v Českých Budějovicích a okolí:

Katedrála Sv. Mikuláše v Českých Budějovicích

Kaple Smrtných úzkostí Páně v Českých Budějovicích

Vodárenská věž v Českých Budějovicích

Boží muka v Suchém Vrbném (Dobrovodská ul.)

Kostel Panny Marie Bolestné na Dobré Vodě u Českých Budějovic

Kostel Jména Panny Marie v Lomci u Vodňan

Kostel Nejsvětější Trojice u Trhových Svinů

!!! připravujeme zde další dětský projekt, který přiblíží využití magického čísla **3** v barokním stavitelství !!!

Autoři projektu:

Kateřina Cichrová

Lucie Müllerová

Marek Ehrlich

2008

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV
ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVIŠTĚ
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH